

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพฯ ในสมัยหนึ่งเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ แบบเมืองมีลักษณะเป็นสังคมเกษตร โดยมีคลองเป็นโครงสร้างของเมือง ทำหน้าที่เอนกประสงค์ ทั้งในด้านการค้าทางเรือ การตั้งถิ่นฐาน และการคมนาคมขนส่งในทุกระดับของพื้นที่

จากนโยบายที่นำประเทศเข้าสู่ความทันสมัยในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 สังกัดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญแก่ประเทศในด้านเศรษฐกิจและสังคม สภาพการใช้พื้นที่ต่าง ๆ ก็ปรับกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเช่นกัน โดยเฉพาะในกรุงรัตนโกสินทร์ การใช้ที่ดินและระบบคมนาคมจะหันมาสู่ "ทางบก" คือผูกพันกับระบบถนนมากยิ่งขึ้น ๆ โดยละทิ้งหรือไม่ให้ความสำคัญแก่โครงสร้างเก่าคือ "ทางน้ำ" คูคลองต่าง ๆ

กรุงเทพฯ ในปัจจุบันเป็นมหานครขนาดใหญ่ และพบปัญหาเช่นเมืองใหญ่ ๆ ในรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว ด้านความเป็นเมือง ฯลฯ จากการที่การเจริญเติบโตของกรุงเทพฯ เป็นไปตามยุทธศาสตร์ ขาดการคัดระเบียบการใช้พื้นที่ให้เป็นระบบมีประสิทธิภาพ สิ่งต้องปรับปัญหาต่าง ๆ คือ ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ฯลฯ

สภาพการณ์และปัญหารอบด้านของกรุงเทพมหานครเช่นนี้ ไม่อาจปล่อยให้ละเลยต่อไปได้อีกแล้ว จำเป็นต้องหาแนวทางแก้ไขโดยรีบด่วน ซึ่งในปัจจุบันนี้คูคลองอันเป็นโครงสร้างเก่าแก่มาแต่เดิม ยังมีปรากฏในพื้นที่กรุงเทพฯทั้งหมด หากแต่ว่ามีสภาพที่แตกต่างกันไป ตามลักษณะการใช้ที่ดินในพื้นที่นั้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นข้อที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า คูคลองต่างสภาพเหล่านี้ มีลักษณะปัจจุบันเป็นอย่างไร และจะสามารถรักษาหรือปรับปรุงสภาพคูคลองที่เสียอยู่แล้ว ให้กลับมาช่วยแก้ไข้ปัญหาของเมืองได้มากน้อยเพียงใด

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 ศึกษาสภาพ ปัญหา ระบบโครงสร้าง และความสัมพันธ์ระหว่างคลองกับชุมชน กรุงเทพมหานครในอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 ศึกษาตลอดจน เสนอแนะให้คลองมีศักยภาพ ในการแก้ไขปัญหาทางผังเมือง ในบริเวณพื้นที่กรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตของการศึกษา

3.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือ บริเวณพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 24 เขต และบางส่วนของจังหวัดรอบข้าง คือ นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม สมุทรสาคร และสมุทรปราการ

3.2 ขอบเขตโดยเนื้อหา คือ เน้นการศึกษาคลองในกรุงเทพมหานคร จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาจากประวัติความเป็นมา ความสัมพันธ์กับชุมชน ความสำคัญด้านต่าง ๆ ของคลอง และให้คลองมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาทางผังเมือง

4. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา

ศึกษาจากเอกสารหรือห้องสมุด (Documentary or Library Research) และการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้คือ

4.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น แบ่งเป็น

- ก) ประวัติความเป็นมาของคลองในประวัติศาสตร์
- ข) บทบาทและสภาพปัจจุบันของคลอง
- ค) ปัญหาทางผังเมืองของกรุงเทพมหานคร

4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคลองกับกรุงเทพมหานคร

4.3 เสนอแนะแนวทางที่จะให้คลองมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทางผังเมืองของกรุงเทพมหานคร

4.4 ศึกษามาตรการสนับสนุน ได้แก่ หน่วยงานที่รับผิดชอบ และกฎหมาย

4.5 แสดงผลการศึกษาออกมาในรูปของการบรรยาย ตาราง แผนภูมิ และแผนที่

5. แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ จำแนกแหล่งที่มาได้ 3 ประเภทคือ

5.1 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ จากกองผังเมือง คำลาว่า การกรุงเทพมหานคร สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

5.2 ข้อมูลที่มีการรวบรวมอยู่แล้ว สถิติ เอกสาร จากหน่วยราชการ เอกชน และสถาบันต่าง ๆ อาทิเช่น กองผังเมือง คำลาว่า การกรุงเทพมหานคร กรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคม สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ภาควิชาออกแบบชุมชน มหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฯลฯ

5.3 ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์ผู้ใช้คลองในแบบไม่เป็นทางการ คือ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั่วไป

6. ประโยชน์ของการศึกษา

6.1 ให้รู้ถึง สภาพ ปัญหา ระบบโครงข่าย และความสัมพันธ์ระหว่างคลองกับชุมชน กรุงเทพมหานครในอดีตจนถึงปัจจุบัน

6.2 ให้รู้ถึงศักยภาพของคลองในการแก้ไขปัญหาทางผังเมือง ในบริเวณพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

6.3 หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของเอกชน สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นมูลฐานในการปฏิบัติงาน เช่น สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย สำนักระบายน้ำ กองผังเมือง และสำนักนโยบายและแผน คำลาว่า การกรุงเทพมหานคร

7. ข้อจำกัดของการศึกษา

ในการศึกษานี้มีข้อจำกัดซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการศึกษา และส่งผลให้การศึกษามีสมบูรณ์เต็มที่ ข้อจำกัดเหล่านี้ได้แก่

7.1 ขาดข้อมูลรายละเอียดบางส่วนของคนอง ทั้งในจากอดีตและปัจจุบัน ทำให้การวิเคราะห์ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

7.2 ขาดงบประมาณในการสำรวจ ทำให้การสำรวจข้อมูลในภาคสนาม ไม่สามารถครอบคลุมรายละเอียดต่าง ๆ ได้ครบถ้วนสมบูรณ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย